

SİNEMADA “KÜRT” SANSÜRÜ

“Rara temporum feticitas, ubi quae velis sentire et quae sentias dierere licet”¹

“Yasa, ancak bana ait olmayan bir üslupla yazarsam yazmama izin verir” K.Marx

GİRİŞ

Türkiye’de Kürt meselesi, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarından bu yana var olan çatışmalı bir alandır. 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile, Kürdistan dört devlet, İran, İngiltere (daha sonra Irak), Fransa (daha sonra Suriye), Türkiye arasında bölüşülmüştür (Beşikçi 1991, 96). Bu tarihten sonra Kürtlere asimilasyon politikaları uygulanmaya başlanmış ve Kürtlerle çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Cumhuriyet hükümeti arasındaki ilişkiler kötüleşmiştir (Zürcher 2011, 253). Asimilasyon; farklı azınlık veya etnik grupların, bunların kültür birikimlerinin ve kimliklerinin, baskın olan karşısında sindirilerek yok edilmesidir. Bu bağlamda Kürt kimliği de baskın olan Türk kimliği altında eritilerek yok edilmek istenmiştir. Böl ve yönet politikalarına uygun olarak bölgede yaşayan Kürtler asırlardır yaşadıkları topraklardan, kendi yurtlarından, devletin baskı politikası ile koparılıp mecburi iskana, yani sürgüne gönderilmişlerdir (Beşikçi 1991, 162). Kurtuluş savaşını takip eden yıllarda asimilasyon politikalarına karşı gelişen Kürt isyanları Devlet tarafından oldukça sert bir şekilde bastırılmıştır. O tarihten bu yana, Resmi Osmanlı yazışmalarında Kürdistan olarak geçen bölgenin adının silinmesine paralel bir şekilde “beyaz Türk”ten bağımsız bir Kürt kimliği de silinmek istenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin, Kürt meselesi üzerindeki resmi devlet ideolojisi Kürtleri tanınamamak olmuştur. Bu nedenle Türkiye’de Kürt meselesi on yıllardır, taraflara eşit söz hakkı tanınmadan konuşulmaktadır. Demokrasinin vazgeçilmez şartı olan herkese söz hakkının tanınacağı demokratik bir ortam oluşmamış, oluşturulmamıştır. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren uygulanan asimilasyon politikalarına paralel olarak Kürtlerin var olma mücadeleleri ve hak talepleri de görmezden gelinmiştir. Örneğin, çok uzun yıllar boyunca resmi olarak tanınmayan bir dil olan Kürtçe ana dilde eğitim ve savunma hakkı bugün hala tartışılan konulardandır.

1 “İstediyini düşünebilmek ve düşündüğünü konuşabilmek az rastlanır bir mutluluktur”

Medya genel olarak bu sorunu hem etkilemiş hem de bu sorundan etkilenmiştir. Özellikle ana akım medya, Kürt meselesine ilişkin yaptığı haberler ile resmi devlet ideolojisinin yeniden üretilmesini ve bu durumun doğallaştırılarak meşrulaştırılmasını sağlarken, konuyu demokratik zeminde tartışmak isteyen medya kuruluşları ise sansürlenerek çeşitli baskılara, suçlamalara ve cezalara maruz kalmıştır. Bu cezalardan en yaygın olanları, Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu'nda bulunan "suçu ve suçluyu övmek", "terörü desteklemek" ile gerekçelendirilen cezalardır.

Devlet sansürü, devletin ideolojisini meşrulaştırabilmesinin en önemli araçlarından biridir ve meşruiyet, otorite sahibi olma iddiasındaki her devletin öncelikli kaygısıdır. Cumhuriyet tarihinin başından beri Devlet tarafından çeşitli şekillerde tanınmayan ve asimilasyon politikalarına karşı hoşnutsuzluk çıkararak Kürtlere karşı Devlet, meşruiyetini sağlamak adına sansür ve temel insan haklarının (ana dilde konuşma ve eğitim vs.) baskı altında tutulması gibi türlü yollara başvurmuştur. Bu bağlamda sinema filmlerine uygulanan sansür de bunun önemli bir parçasıdır. İfade özgürlüğünün can düşmanı sansür ve baskı rejiminin şüphesiz ki çok çeşitli yüzleri vardır. Resmi devlet sansürü bunlardan sadece biridir ve onlarca yıldır uygulanmaktadır. Türkiye'de resmi devlet sansürü sadece sinema filmleri üzerinde bulunmaktadır. Basın ise Anayasa'ya göre hür ve sansür edilemez. Ancak bu, resmi olmasa bile basın üzerinde katı bir denetim mekanizması işlemediği anlamına gelmemektedir. Bu katı sansür mekanizmasının bugün hala devam etme nedeni oldukça açıktır: Resmi devlet ideolojisini her koldan halka empoze etmek. Bunun garantilemenin yolu ise, bu ideolojiye karşı fikirlerin ifade edilmesi ve yayılmasını kısıtlamaktan geçmektedir ve Kürt meselesi de bu çatışmalı alanlardan bir tanesidir.

Egemen sınıfın, ifade özgürlüğü gibi bir temel hak ve özgürlüğü, bu kadar kolay sınırlandırabilmesinin nedeni, devletin ve demokrasinin sınıf karakterinde yatmaktadır. Kapitalist sistemin meşru yapılanması olarak ulus devlet inşa sürecinde kendi meşruiyetini yaratmak için, ulus devletin varlığını ve bütünlüğünü korumaya yönelik milliyetçi ideolojiyi de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda ulus devlet, kapitalist üretim ve bölüşüm ilişkilerinin meşru tabanını sağlayan bir sınıf karakterine sahiptir. Bu meşruiyet tabanını büyük ölçüde bir seçme ve temsil ilişkisi üzerinden demokrasiye dayandırırken, diğer yandan bu varlığın biricikliği ve korunması üzerinden rızayı yaratacak "birlik ve beraberlik" ideolojisi olarak milliyetçi ideoloji üzerine tesis olmuştur. Türkiye açısından bu ideoloji "Türk kimliği" üzerine inşa edilmiş, diğer bütün etnik kimlikler bu kimlik içinde eritilmek istenmiş, karşı çıkanlar ise Türk milletini ve Türkiye Cumhuriyetinin varlığını tehdit edici unsurlar olarak gösterilmiştir.

Genel olarak “Liberal demokrasi” ya da “burjuva demokrasisi” olarak nitelendirilebilecek bu sistemde, vatandaşlara tanınan hak ve sınırlılıkları belirleyen temel faktör, devletin ve demokrasinin bu sınıf karakteridir. Egemen sınıfın, tüm temel hak ve özgürlükler gibi, ifade özgürlüğünü de sınırlandırabilmesi, bu temel hakların sınırlandırılmasını meşru kılabileceği, bazı “kutsalların” yaratılmasını gerektirir. Bu kutsallar temel olarak, sınıf çıkarlarının tezahürü olarak “devlet” ve “devletin ülkesi ve milleti”dir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre temel hak ve özgürlükler ağırlıklı olarak, “devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü” “kamu güvenliği”, “kamu düzeni” gibi, egemen sınıf çıkarlarını herkesin çıkarları gibi gösterdiği, muğlak ve geniş yorumlanabilen sınırlandırma gerekçeleri ile kısıtlanır. Bu sınırlandırma gerekçeleri, gelebilecek her tür itirazın gayrimeşruluğunu yaratırken, temel hak ve özgürlükleri sınırlandırıp aynı zamanda demokrasiden de taviz verilmediği gibi bir yanılsama da yaratır.

Bu katı sansür mekanizmasından sinema filmleri de kendi üzerine düşen payı almıştır. Tıpkı diğer görsel işitsel medya mecraları gibi sinema filmlerinde de Kürt meselesi Devletin kırmızı çizgisi olmuştur. Filmlere, Devlete bağlı resmi Film Denetleme Kurulları tarafından verilen denetleme kararları, Devletin bu asimilasyon politikalarının en net göstergelerinden biri olarak takip edilebilir. Örneğin, bir etnik grubun dilinin ve adının tanınmaması asimilasyon girişimidir. Sinema filmleri aracılığıyla, Kürt meselesi üzerine bir söz söylemek bir yana beyaz perdede “Kürt” lafının bile geçmesine, filmlerde Kürtçe konuşulmasına çok uzun yıllar boyunca Devlet tarafından izin verilmemiştir. Benzer şekilde, Kürt meselesinin toplumsal gerçekçi bir şekilde beyaz perdede temsil edilmesine de izin verilmemiştir. Bu sürecin çok net bir şekilde film denetleme kararları üzerinde gözlenmesi mümkündür.

Bu çalışmada, temel olarak Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, Kürt meselesi üzerindeki resmi ideolojisi yine Devletin verdiği resmi kararlar olan sinema filmlerini denetleme kararları üzerinden takip edilmeye çalışılacaktır. Bu konunun incelenmesi ayrıca, Türkiye’de son yıllarda geçmiş yıllara oranla daha az film yasaklandığından katı sansür mekanizmasının ortadan kalktığı ya da oldukça yumuşadığı yönündeki yanılgıya açıklık getireceği için önemli görülmektedir. Bu amaçla öncelikle Türkiye’de anıldığı şekliyle “Kürt Sorunu”, Kürtlerin nasıl bir “sorun”² haline geldiği/getirildiği açıklanacaktır. Ardından kısaca Türkiye’de sinema filmleri üzerindeki resmi sansür sistemi gözden geçirilecek ve film denetleme kararları üzerinden “Kürt sansürü” incelenecektir.

2 Türkiye’de bu çatışmalı alan “Kürt Sorunu” olarak anılmaktadır.

TÜRKİYE'DE KÜRTLERİN BİR "SORUN" OLARAK DOĞUŞU

Kökeni çok daha eskiye dayanmakla beraber, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş aşamasından itibaren bir çatışma alanı olan Kürt meselesi, Türkiye'de oldukça uzun yıllardır gündemden düşmeyen bir konudur. Bunun ise en önemli nedeni, 1974'te kurulan ve yasadışı sayılan Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) ülkede yaşayan yaklaşık 12 milyon Kürt'ün bağımsızlığı için silaha sarılmasıdır (Tılıç, 2009: 341). Resmi devlet politikası, PKK ve Kürt sorunu denilen iki şeyin birbirinden çok iyi ayrılmasından yana olmuştur. Türkiye için PKK, bir terör örgütüdür ve onunla masaya oturmak asla söz konusu olamaz. Buna göre Türkiye hükümetleri sorunu bir Kürt sorunu değil, Güneydoğu'nun ekonomik geri kalmışlığı olarak görmüşlerdir. Çözüm ise, PKK'nın ezilip yok edilmesi, sonra da buna paralel olarak bölgenin ekonomik olarak kalkındırılmasıdır (Tılıç, 2009: 342).

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun hemen ardından 1990'ların ilk yıllarına kadar geçen süre içerisinde Kürt meselesine ilişkin olarak adeta ortada böyle bir sorun yokmuşçasına derin bir suskunluk içerisinde olmuştur (Yeğen, 1999: 18). Konuşulduğu zamanlarda ise sorunun her iki tarafına eşit söz hakkı tanınmamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan beri Kürtlere yönelik inkarcı, ırkçı bir siyaset takip edilmiştir. Osmanlılar döneminde Kürdistan olarak bilinen, tüm resmi yazışmalarda da öyle geçen bölgenin adı, zamanla değişmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu dönemden 1950'lere kadar bölgenin adı 'Vilayet-i Şarkiyeye'dir. Yani 'Doğu Şehri'. 1950-1960 arasında 'Doğu' olmuştur. '90'lı yıllarda ise bölgenin adı 'Olağanüstü Hal Bölgesi'dir. (Başkaya, 2011: 83). Halk arasında bu bölgeye 'Doğu' denmesi çok yaygın bir kullanımdır. Hatta kimi zaman siyasetçiler tarafından da "Kürt sorunu" yerine "Doğu sorunu" diye adlandırılmaktadır. Türkiye'de diğer bölgeler bu tarz coğrafi bir adlandırma ile ('Batı' yada 'Kuzey' gibi) çağırılmadığından 'Doğu' olarak yapılan bir adlandırma bölgenin ötekileştirildiğinin göstergesidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında Cumhuriyetin yeni sınırları dahilindeki nüfusun yaklaşık %20'sinin Kürt olmasına rağmen Lozan Barış Antlaşmasında Kürtlerden söz edilmemiş ve bağımsızlık mücadelesi sırasında verilen özerklik sözleri, Mustafa Kemal Atatürk de dahil milliyetçi önderlerce unutulmuştur (Zürcher, 2004: 252).

Araştırmacı yazar Fikret Başkaya (2011: 94) Türkiye'nin bu inkar tutumunu şöyle anlatır:

"Türk yönetimi 1920'lerden beri baskı altında tuttuğu Kürt unsurunun varlığını hep inkar etmiştir. 11 Nisan 1946 tarihli Son Posta Gazetesi'nde bu resmi görüş şöyle dile getiriliyordu:

'Türkiye'de ulusal bilinci olsun ya da olmasın, göçebe ya da yerleşik hiçbir Kürt azınlığı olmamıştır'. Fakat bu inkar sadece Türk Devletine özgü bir şey değil. İran'daki yönetim de özerklikleri için mücadele eden Kürtleri Fars sayıyor. Irak yönetimi de Arap sayıyor. Suriye'de de durum farklı değil. General Cemal Gürsel- 'Tarihin hiçbir devrinde Doğu illerimizde bugünkü sakinlerini tortu olarak bırakacak yabancı bir göç vaki olmamıştır. Dünya üzerinde Kürt diye adlandırılabilen müstakil hüviyetli bir ırk yoktur' demişti".

Kürtlerin varlığını tümüyle inkar edenlerin yanında, bazıları ise varlıkları anıldığında çeşitli şekillerde aşağılayarak 'Beyaz Türk'ün yanında ötekileştirmiştir. Yazar Hikmet Kıvılcımlı (aktaran Başkaya, 2011: 87), Cumhuriyet döneminin bu hissiyatını şöyle aktarır:

"Kemalist burjuvazinin fikriyatına göre Kürtler adam olmaz. Bir zaman Türk Milleti adam olmaz lafı şimdi Kürtlüğe mahsus biçilmiş bir kaftan olmuştur. Şu halde madem ki adam olmazlar... Bunun mantıklı neticesi de kendiliğinden çıkar. Tıpkı 'medeni' Avrupa korsanlarının ve Korsan Devletleri'nin yaptığı gibi, medeni temayüllerden tamamiyle mahrum olmayan mukaddes ve mübarek Türk kapitalizmine tarihi bir misyon düşüyor: Avrupa beyazlarının yeryüzünden nam ile nişanlarını kaldırdıkları Aztekler ve İnkalar gibi kırmızı derililerden ziyadesiyle hunhar olan Kürtleri dünyadan silmek!.. mahut imha siyaseti".

Bu açık asimilasyon politikalarının ardında Türkiye Cumhuriyetinin bir ulus devlet olarak inşa süreci yatmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, bu süreçte, tıpkı diğer ulus devletler gibi sınırları içerisinde yaşayan tüm farklı etnik kimlikleri tek bir kimlik altında toplayacak milliyetçi ideolojiyi benimsemiştir. Kapitalist üretim sisteminin meşru yapılanması olarak ulus devlet, kendi meşruyetini yaratmak için, ulus devletin varlığını ve bütünlüğünü yaratmaya ve korumaya yönelik bir ulus inşası üzerinden milliyetçi ideolojiyi de beraberinde geliştirmiştir. Bu bağlamda ulus devlet, kapitalist üretim ve bölüşüm ilişkilerinin meşru tabanını sağlayan bir sınıf karakterine sahiptir. Bu meşru taban büyük ölçüde bir seçme ve temsil ilişkisi üzerinden demokrasiye dayanırken, diğer yandan bu varlığın biricikliği ve korunması için rızayı yaratacak bir ideoloji olarak milliyetçi ideolojiye başvurmuştur. Bu ideoloji, ulus devletin tek millet tek kimlik baskısına direnen etnik azınlıkların asimile edilmesini gerektirir ki bu durum, asimilasyona direnen Kürtlerin bir "sorun" olarak adlandırılması ile sonuçlanmıştır.

Bu süreçte, asimilasyon politikalarından hoşnut olmayan Kürtlerden yükselen muhalefetin bastırılması ve devletin bunu meşru bir zeminde yapması için ötekileştirmenin meşru alt yapısının hazırlanması

gerekmektedir. Tıpkı şarkiyatçı söylemde Batı'nın Doğu'yu yeniden kurgulayışı gibi Türkiye'de de özellikle Kürtlerin yaşadığı coğrafya -ki yukarıda da belirtildiği gibi söylemde 'Doğu' olarak geçer- Batı (Türkiye'nin batısı) tarafından yeniden kurulmuştur. Said'e göre şarkiyatçılık (2001: 13), Şark'la - Şark hakkında saptamalar yaparak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğreterek, oraya yerleşerek, onu yöneterek - uğraşan ortak kurum olarak, kısacası Şark'a egemen olmakta, Şark'ı yeniden yapılandırmakta, Şark üzerinde yetke kurmakta kullanılan bir Batı biçemi olarak incelenebilir, çözümlenebilir. Dolayısıyla şarkiyatçılık bir yönüyle de söylemdir. Şarkiyatçı söylemde Şarklıların budalalığından, enerji yoksunluğundan, aşırı dalkavukluğundan, dümen çeviriciliği, kurnazlığı, hayvanlara eziyet edişleri sürekli vurgulanır. Müzmin yalancılardır, uyuşuk ve şüphelidirler (Said, 2001: 48). Şark ile Avrupa ilişkisinde Avrupa her zaman hükmeden konumunda olmasa bile güçlü konumdadır. Şarklı mantıksızdır, ahlaksızdır, buna karşılık Batılı her zaman akli başında, erdemli, olgun, 'normal'dir (Said, 2001: 49). Dolayısıyla Şark her zaman Batı'nın ıslah edici çalışmalarına, kurtarılmaya ihtiyaç duyar. Şarkiyatçılık son kertede gerçekliğin siyasal bir tasavvuruydu, bu tasavvurun yapısı, tanıdık (Avrupa, Batı, 'biz') ile yabancı (Şark, Doğu, 'onlar') arasındaki farklılığı keskinleştiriyordu (Said, 2001: 53). Şarkiyatçı söylemde bu durum her zaman 'olumlu biz, Batı' ve 'olumsuz öteki, Doğu' olarak tezahür eder.

Tarihsel süreç içinde geçerli yöntem ve kullanılan dil pek değişmemiştir. 'Uygar adamın barbarı uygarlaştırması' 'ona uygarlık götürmesi' 'kültürlü ulusun kültürsüze kültür aşılması' 'hakim ulusun asaleti, ezilenin kabalığı ve kabiliyetsizliği' gibi (Başkaya, 2011: 86). Irkçılık, genel olarak toplumda tarihi, politik, sosyo ekonomik ve kültürel çerçeve içinde analiz edilir. Yöneten sınıf, yönetilen sınıf ve katmanlara çeşitli fiziksel, sosyal veya sembolik kontrol uygulamalarıyla etnik olarak da hükmetmektedir. Günümüz Avrupası bağlamında bunun anlamı, azınlık gruplarının materyallere ya da kültürel kaynaklara eşit erişim ve barınma, iş, sağlık veya eğitim gibi eşit haklarının sistemli ve sıklıkla indirekt, alttan alta, reddi demektir. (Van Dijk, 1988: 153).

Yukarıda anılan sebeplerle Kürt kimliğinin tahrip edilmesinde ve bu durumun meşrulaştırılmasında, bu yaklaşımın ürettiği söylem başat konumdadır. Batılı Beyaz Türklere karşı Doğulu Kürtler ötekileştirilerek, kendilerinden dahi korunması gereken bir ırk olarak kurulur. Bu söylem siyaset üzerinden olduğu gibi edebiyat, sinema ve basın üzerinden de üretilir. Aşağıda, Film Denetleme Kurulu kararlarında da görüleceği üzere, 'Beyaz Türkler'e göre Kürtler cahil ve vahşidir. Ya ıslah edilmeleri ya öldürülmeleri gerekir. Aşağıda bu konuya daha ayrıntılı değinileceğinden burada edebiyattan bir örnek verecek olursak, roman yazarı Esat Mahmut

Karakurt, "Dersim 1937" adlı romanında Kürtleri "şaki" diye adlandırır. Şaki kelimesi 1923-1938 yılları arasında gerçekleşen isyanların tümünde Kürtler için kullanılan "resmi" bir terimdir. "Şaki" kelimesi günümüzdeki kullanımıyla terörist anlamına gelmekle birlikte, acımasız, günahkar, haydut, eşkıya gibi anlamlar da barındırır. Karakurt romanı boyunca Kürt kelimesini asla kullanmaz ve bu da yine dönemin 'Kürt yoktur' anlayışına paraleldir (Önen, 2012: 371). Basından bir örnek olarak ise, 25 Mayıs 1925 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin bir Kürt isyanı olan Şeyh Said İsyanını nasıl yorumladığı verilebilir:

"Şeyh değil şaki, mürşit değil müfsit bu cabbar herifler. Başlarındaki koskoca sarıkları, ulema kisvesinde, okuma yazma bilmeyen bu cahiller, abdest ve namaz bile bilmedikleri halde nasıl şeyh ve mürşit olurlar. Müritleri yüzükoyun sürüne sürüne secde ederek geliyorlar. Kimi köpek kimi çakal gibi şeylerinin önünde temsil ediliyorlar" (Önen, 2012: 370).

Türk bürokratlar ve askerler; ozanlar, romancılar ve siyaset kuramcılarının da desteğini alarak, ulus-devlet inşasında milliyetçiliğin gerekliliği olarak ötekilerini yaratırken, Fırat'ın doğusunu (Kürtlerin çoğunluk olarak yaşadığı bölge - "Doğu") geri kalmış, medeniyete muhtaç bir coğrafya ve bu coğrafyanın halklarını -başta Kürtler olmak üzere- cahil, törelerle yönetilmeye alışmış, hatta "vahşi" insanlar olarak kurmuştur (Önen, 2012: 362). Kemalist söylem, Kürdistan coğrafyasını, Kürt kimliğinden arındırarak modern Türkiye'nin ehlileştirmesi gereken uzantısı ve kendi Doğu'su olarak tanımlamıştır. Doğu, batıl inançlarla yaşam süren, eşkıyalığın hüküm sürdüğü, medeniyet ihtiyacı olan bir coğrafya olarak tasvir edilmiştir (Önen, 2012: 375).

Tarih, ulusun kendini meşrulaştırmasının, milli kimliğin oluşturulmasının aracıdır. Milli kimliğin oluşturulması, "biz" ve "bizim" olanı tanımlama faaliyetidir. "Biz" in yaratılması, aynı zamanda "öteki" nin ya da "ötekiler" in yaratılmasıdır. "Öteki" ler hem içeride, hem dışarıdadır. Dışarıdakiler diğer milletler, içeridekiler ise kimi zaman tek tipleştirilmeye boyun eğmeyen, kimi zaman da yeterince "gelişmemiş/aydınlanmamış" olmalarından dolayı modernizmin önünde engel teşkil eden azınlıklardır. **Egemen sınıf olan** beyaz Türk'lere göre hurafelerin pençesinde ezilmekte olan, ortaçağdan kalma Kürt insanı, Kemalistlerin elinde "aydınlanacak" tır (Önen, 2012: 368). Yazar Tanıl Bora'ya göre, Kemalizmin çağdaşlaşma misyonu, zaman kaybetmeden kendi "Doğululuğu"nu yok ederek, homojen bir Türk ulusu yaratmaktı (Bora, 2009: 39). Bu bağlamda, bir ulusun sadece aynı ideal, dil, vatan ve kültürü paylaşan bir toplumdaki meydana gelebileceğine inanmaktaydılar. Türkleştirme projesi, yani homojen bir Türk yaratmak, Kürtlerin eritilmesini gerektirmiştir (Önen, 2012: 368).

Kısaca özetlenmeye çalışılan bu 'olumlu biz' ve 'olumsuz öteki' algısının yaratılmasında, edebiyat, basın ve sinema çok önemli bir misyona sahip olmuş ve bu yönde devlet tarafından denetim altında tutulmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi Cumhuriyet tarihinin başından beri devlet tarafından tanınmayan, asimilasyon politikalarından hoşnut olmayan Kürtlere karşı basına uygulanan sansür, otoriter devlet meşruiyetinin sağlanmasında önemli stratejilerden biridir.

Devlet sansürü, devletin ideolojisini meşrulaştırabilmesinin en önemli araçlarından biridir. Meşruiyet, otorite sahibi olma iddiasındaki her devletin öncelikli kaygısıdır. Siyaset biliminde genelde iki tür meşruiyet kurma biçiminden bahsedilir: (1) Siyasi karar alma sürecinin bütün bileşenlerinin saygı çerçevesinde, samimi temsiliyet ve ortaklığa dayalı demokrasi pratikleri gibi, fikir birliği inşasına yönelik mekanizmaların eksiksiz seferber edilmesi, (2) her türlü sorgulayıcı ya da hoşnutsuzluk belirten faaliyetin izlenmesi, sansür, örgütlü siyasi şiddet ve insan haklarının baskı altına alınması yoluyla sistematik biçimde merkezi otoriteye muhalefetin önüne geçilmesi (Canefe, 2007). Örneklerde de görüldüğü üzere, Cumhuriyet tarihinin başından beri Devlet tarafından çeşitli şekillerde tanınmayan ve asimilasyon politikalarına karşı hoşnutsuzluk çıkaran Kürtlere karşı Devlet, meşruiyetini sağlamak adına sansür ve temel insan haklarının (ana dilde konuşma ve eğitim vs.) baskı altında tutulması gibi türlü yollara başvurmuştur. Bu bağlamda sinema filmlerine uygulanan sansür de bunun önemli bir parçasıdır.

TÜRKİYE'DE SİNEMA FİMLERİ ÜZERİNDE DEVLET SANSÜR SİSTEMİ

Türkiye'de çok uzun yıllar boyunca sinema filmlerinin üzerinde ağır bir Devlet sansürü mekanizması uygulanmıştır. Başlangıcından bu yana bütün sinema filmleri gösterime girmeden önce Devlete bağlı bir kurul tarafından yine Devletin belirlediği kriterlere göre denetlenmekte ve bu denetim sonucunda ya gösterim izni almakta ya yasaklanmakta ya da bazı sahnelerinin/cümlelerinin çıkartılması şartıyla gösterim izni alabilmektedir. Kurulun filmlerin içeriğine direkt müdahale yetkisi bulunmaktadır ve bu yetkisini de oldukça sık kullanmıştır.

İlk başlarda valilikler tarafından hiçbir yazılı kural olmadan yani keyfi bir şekilde uygulanan sansür, 1932'den sonra merkezi bir yapıya bağlanmış ve o tarihten bu yana devlet sansürü sistemi içinde devletin belirlediği kriterlerle ve devlet temsilcileri (Emniyet Teşkilatı, İçişleri Bakanlığı, Milli Güvenlik Kurulu, Dış İşleri Bakanlığı temsilcisi gibi ağırlıklı

olarak asker ve polisler) tarafından oluşturulmuş kurullar aracılığıyla denetlenmiştir. Bu kriterler ise ağırlıklı olarak devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, kamu düzeni, milli güvenlik, kamu güvenliği, genel ahlak vb. gibi son derece muğlak kavramlarla ifade edilmiştir. Yani filmlerin zararlı etkileri karşısında korunması gereken özne devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü olmuştur. Bu kriterlerle özellikle sistem eleştirisi yapan, toplumsal gerçekçi filmler veya sahneler sansürlenmiştir.

Bu anlayış en azından görünürde 2004 yılında çıkan "Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun" ile biraz olsun değişmiştir. Neoliberal politikalarla birlikte deregülasyon sürecinde, çok büyük bir endüstri olan sinema endüstrisinin ulusaşırı yayılmasında ulus devletlerin katı sansür mekanizmaları bir engel olacağından ve AB, insan hak ve özürüklerinin kapsamını genişletmesini istediğinden, Türkiye katı film sansür mekanizmasını 2004 yılında çıkardığı yasayla "görünüşte" değiştirmiştir. Bu yeni Kanunda, kendi kendini denetleme sistemini uygulayan pek çok ülkede olduğu gibi filmler karşısında korunması gereken özne devlet değil çocuklar ve gençlermiş gibi gözükmektedir.

Bu Kanuna göre denetleme kriterleri şu şekilde belirtilmektedir: "*Kamu düzeni; Genel ahlâk; Küçüklerin ve gençlerin korunması; İnsan onuruna uygunluk; Anayasada öngörülen diğer ilkeler*". Yani görünüşte, daha öncesinde var olan, kamu güvenliği, milli güvenlik, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü vb. kriterler kaldırılmış, sistem yumuşatılmıştır. Ancak burada geçen "*Anayasada öngörülen diğer ilkeler*" (Anayasanın Başlangıç bölümü ve diğer ilgili maddeler, örneğin m. 26) hükmü açıldığında, yapılan bu değişikliklerin, yumuşama yönünde sadece görünüşte, nicel bir azalma getirdiği görülmektedir. Örneğin, Anayasanın Başlangıç bölümünde belirtilen, denetime esas alınacak temel ilkeler genel olarak; "*Türk millî menfaatleri; Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği; Türklüğün tarihî ve manevî değerleri; Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliği*" olarak belirlenebilir.

Ayrıca, "*Anayasada öngörülen diğer ilkeler*" maddesi daha geniş bir şekilde de yorumlanabilir. Örneğin, Anayasanın 26. maddesi olan "*Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti*"nde, bu hürriyete getirilen sınırlamalar da esas alınabilir. 26. maddeye göre, filmler ve diğer kitle iletişim araçları aracılığı ile düşüncelerin açıklanmasını sınırlayacak hükümler şunlardır: "*Düşünce ve ifade hürriyetinin kullanılması, millî güvenlik; kamu düzeni; kamu güvenliği; Cumhuriyetin temel nitelikteki ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması; suçların önlenmesi; suçluların cezalandırılması; Devlet sırrı olarak usulünce*

belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması; başkalarının şöhret veya haklarının; özel ve aile hayatlarının yahut Kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir”.

Dolayısıyla, Kanunda belirtilen kriterler ile, filmlerin zararlı etkileri karşısında korunması gereken öncelikli özne, AB'nin de tavsiyeleri doğrultusunda, toplum, çocuklar ve gençler olarak gösterilse de, kriterler incelendiğinde, Devletin ve resmî ideolojinin ön planda tutulduğu görülmektedir. Denetleme kriterlerinin yine geçmişte olduğu gibi belirlenmesi, Türkiye'nin filmler karşısında hâlâ ihtiyatlı davrandığını, özellikle “kamu düzeni” gibi bir gerekçe ile dizginleri elinde tutmak istediğini göstermektedir. Bugün geçmiş yıllara oranla daha az filmin yasaklanıyor olması, sansürün ortadan kalktığı ya da eskisi gibi katı olmadığı gibi bir yanılsama yaratmaktadır. Oysa Film Denetleme Kurulu tarafından verilen ve aşağıda incelenen kararlarda da görüleceği üzere Devletin, gerek sansür mekanizmasında gerekse de Kürt meselesine yaklaşımında önemli bir değişiklik yoktur.

SİNEMA FİMLERİNE “KÜRT” SANSÜRÜ

Türkiye sinema tarihine bakıldığında, Kürt filmlerinin³ oldukça az olduğu görülebilir. Bunun önemli bir sebebi filmler üzerindeki Devlet sansürüdür. Yukarıda kısaca açıklanmaya çalışıldığı gibi resmi Devlet ideolojisi altında tanınmayan bir toplumun, çok uzun yıllar boyunca beyaz perdede de tanınmasına, yani dilinin, kültürünün gösterilmesine hatta ve hatta sadece adının dahi anılmasına izin verilmemiştir.

Türkiye sinema tarihinde Kürt filmlerinin daha çok, sinemada gelişen “toplumsal gerçekçi” akımın etkisinde 1970'den sonra çekilmeye başladığı görülmektedir. 1970'ten günümüze kadar Kültür Bakanlığı, Film Denetleme Kurulu kararları incelendiğinde, yasaklanan pek çok filmin kararında, sadece Yönetmeliğin 11. Maddesi -yani film denetleme kriterleri-bağlamında yasaklandığı belirtilmiş olup neden yasaklandığı açıkça belirtilmemiştir. Ancak bazı filmlerin kararlarında daha detaylı açıklamalar yapılmıştır. Aşağıda da görüleceği üzere bu kararların hepsi ideolojiktir. Yani devletin Kürtlere resmi bakış açısını yansıtmaktadır. Aşağıda detaylı yasaklama kararı verilen bazı Kürt filmlerinin Kurul kararları bu bağlamda incelenecektir.

Devlete bağlı Film Denetleme Kurulu, oldukça uzun bir dönem, asimilasyon politikalarına paralel biçimde, içinde “Kürt” lafı geçen

³ Burada “Kürt filmi”nden kasıt, toplumsal gerçekçi bir şekilde Kürt sorununu ele alan ya da içinde herhangi bir bağlamda Kürt, Kürtçe geçen filmlerdir.

sahnelerin çıkartılmasını istemiştir. Örneğin, 1970 tarihli “Kralların Kaderi” adlı film, tombalacının Kürtçe şarkılarının ve “*Kürt kafamı kızdırma*” sözünün çıkarılması şartıyla gösterim izni alabilmiştir. Aynı tarihli “İmzam Kanla Yazılır” adlı film de yine “*Kürt kafamı kızdırma*” sözünün çıkarılması şartıyla gösterim izni almıştır.

Film denetleme kurulunun aynı zamanda senaryoyu değiştirerek filmlere müdahale hakkı da bulunmaktadır. Bu hakkını kullanan dönemin Film Denetleme Kurulu, 1990 yılında, bir Amerikan yapımı olan “Steal the Sky” (US) filminin içeriğine müdahale ederek bir cümlenin çıkarılmasını ve yerine başka cümlelerin sokulmasını istemiştir. Yani devlete bağlı bir Kurul bir anlamda resmi devlet ideolojisi doğrultusunda kendi senaryosunu yazmıştır. Adı geçen filme verilen “şartlı kabul kararı” şöyledir:

“Filmde geçen ‘Aynı Türklerin Ermenilere...’ ibaresi çıkarıldıktan sonra bu cümle şöyle olacaktır: ‘Kürtler petrol bölgesinde yerleşik yatırımlardan paylarını istiyorlar. Aynı zamanda cahil bu insanlar. Çözüm ise onları öldürmek. Sizlerin de Kızılderililere uyguladığınız yöntem gibi. Hitler de Yahudilere yaptı bunu’ ”.

Açıkça görüleceği üzere Kurul, devletin resmi ideolojisine paralel olarak filmde atıf yapılan Ermeni katliamını reddederek bu kısmın filmden çıkarılmasını istemektedir. Ancak bunun yerine koyulmasını istediği diyalog da yine Devletin resmi ideolojisini yansıtmaktadır. Kurulun önerisi tıpkı Hitlerin Yahudilere yaptığı gibi, Kürtlerin öldürülmesi, ortadan kaldırılması olmaktadır.

Kurulun çeşitli zamanlarda aldığı kararlarla dost devlet ve milletleri rencide etmemek için kararlar aldığı bilinmektedir. Örneğin, 1967 yılında “Dağların Kartalı” adlı filmde geçen “*Hele o insan, etrafı soysuz, kalles Ruslarla çevrili Kafkasya’da olursa...*” cümlesinin, dost devlet ve milletlerin hislerini rencide edeceği gerekçesiyle çıkarılması gerektiğine karar vermiş fakat aynı hassasiyet Kürtler için gösterilmemiştir.

Adını 1692 yılında yazılan bir Kürt destanından alan 1991 tarihli “Mem u Zin” (Kürtçe bu başlık “Mem ve Zin” anlamına gelmektedir) filminde ise, sinema eserlerinin denetlenmesi hakkında Kanuna aykırı bir durum görülmemiş ancak filmde üç Kürtçe şarkı söylendiği belirtilerek Kürtçe konusunda Bakanlığın talimatlarına gerek duyulduğu denetleme kararına not düşülmüştür. Yani Kurul filmde Kanuna aykırı bir durum bulamadıysa da sadece Kürtçe şarkı söylendiği için gösterim izni vermek konusunda kararsız kalmıştır.

Tarihlere bakarak bu yılların çok gerilerde kaldığı, günümüzde hükümet yetkililerin sıkça andığı haliyle “ileri demokrasi”de ifade özgürlüğünün

daha ileri olduğu iddia edilebilir ve edilmektedir. Ancak geçtiğimiz on yıl içinde yasaklanan filmlere bakıldığında gerek sansür mekanizması açısından gerek Kürt sorununa resmi yaklaşım açısından pek bir şeyin değişmediği de görülmektedir. Geçmiş yıllar ile kıyaslandığında artık Kürtçe'nin filmlerde serbest bir şekilde kullanılması olumlu bir gelişme olmakla birlikte tek başına, ifade özgürlüğünün genişlediğini göstermemektedir. Zannedilenin aksine, 2000 yılının başından beri Film Denetleme Kurulu tarafından onlarca film yasaklanmıştır. Birkaç tanesi ise bazı sahnelerinin değiştirilmesi şartıyla kabul edilmiştir. Filmlerin çoğunun sansür kararında sadece Yönetmeliğin 11. maddesi (genel denetleme kriterleri) bağlamında yasaklandığı belirtilirken, dört film hakkında daha detaylı, gerekçeli karar verildiği görülmektedir. Bu filmler "Sarı Günler" (2003), "Güneş de Karanlığa Düşer" (2004), "Yakın Plan Kürtler" (2007) ve "Bir Başkaldırı Destanı:Berivan"dır (2010). Üç film de yukarıda verilen tanımı ile "Kürt filmi"dir.

2003 yılında Kurul denetimine giren "Sarı Günler" adlı yerli film, filmde radyo yayınlarında geçen *"Türkiye'nin silahlanmaya harcadığı para bütün Ortadoğu ülkelerinin eğitim bütçelerine denk düşüyor"* *"Ordu köye saldırırsa karşılayacağız"* *" gerillaya katılmamız..."* *"köylülerin gerillaları kendi akrabalarını, köye gelirlerse öldürmeleri isteniyor. Birçok aile buna yanaşmıyor, başka seçenekleri yok"* cümlelerinin çıkarılması şartıyla gösterim izni alabilmiştir.

2004 yapımı "Güneş de Karanlığa Düşer" (Rojji Dikeve Tariye) filmi, filmde geçen *"şimdi ne yapacağız? Mecburen mücadele edeceksin. Bu halkın başka türlü kurtuluşu yok. Gerekirse canımızı veririz"* cümlelerinin ve askerinin filmin bir karakterini vurduğu sahnenin çıkartılması şartıyla gösterim izni almıştır. Diyalogda geçen "bu halkın" lafı Kürtlere atfen kullanılmıştır.

2007 yılı yapımı Almanya Türkiye ortak yapımı "Close Up Kurds" - "Yakın Plan Kürtler" filmin ise Kurul tarafından gösterimi yasaklanmıştır. Film, 2009 yılında verilen Kurul kararıyla, Anayasanın temel ilkelerine aykırı, kamu düzenini olumsuz etkileme amaçlı, tarihi olayları çarpıtan, toplumda kin ve nefret düşmanlığını körükleyen, Türk milletinin birlik ve beraberliğini bozucu, PKK propagandası yapan unsurlar içermesi nedeniyle gösterimi uygun bulunmamıştır.

1992’de Cizre’deki Newroz⁴ kutlamalarında yaşananların anlatıldığı “Bir Başkaldırı Destanı: Berivan” (2010) adlı belgesel filmin gösterimi Valilik tarafından 2011’de yasaklanmıştır. Valiliğin filmin gösterimini engelleme nedeni ise filmin Kültür Bakanlığı Film Değerlendirme Kurulundan bandrol yani gösterim izni almamasıdır. Filmde, 1992 yılında Cizre’deki Newroz kutlamalarında yaşanan olaylar, güvenlik güçlerinin halka saldırısı, içlerinde kadın ve çocukların da bulunduğu 94 kişinin yaşamını yitirmesi, bu olaylar sırasında alınan gerçek görüntüler de kullanılarak aktarılmıştır. Kurulun verdiği sansür kararı ise şöyledir: *‘Kamu düzenini olumsuz yönde etkileme amaçlı tarihi olayları çarpıtan, toplumda kin, nefret ve düşmanlığı körükleyen, Türk milletinin birlik ve beraberliğini bozucu, PKK propagandası yapan unsurlar içermesi nedeniyle ticari dolaşıma ve gösterime sunulması oy birliği ile uygun bulunmamıştır’*. ‘Bir Başkaldırı Destanı: Berivan’ adlı filmin adı bile içeriğinde egemen ideolojiye ve yürütmeye eleştirel bir bakış sunduğuna dair fikir vermektedir. Ancak Türkiye’deki sansür mekanizmasının mevcut sistem üzerinden eleştiriyeye tahammülü olmadığı açıkça görülmektedir.

Son yaşanan örnek ise, gerek Türkiye’de Kürt meselesinin gerek ise sinemada devlet sansürünün geldiği noktayı göstermesi açısından çarpıcıdır. Bu yıl 34. İstanbul Film Festivalinin yarışma dışı bölümünde gösterilmesi planlanan “Bakur” (Kuzey) filminin gösterimi, filmin “eser işletme belgesi” olmadığı için iptal edilmiştir. “Eser işletme belgesi”, Film Denetleme Kurulu tarafından filmlere verilen gösterim izni belgesidir. PKK gerillalarının dağ kamplarındaki hayatını anlatan bu belgesel filmin sansürlenmesine tepki olarak yönetmenlerin ortak kararıyla 22 film Festival’den çekilmiştir. Sinemacılar, yaptığı ortak açıklamada eser işletme belgesinin bir sansür aracı olarak kullanıldığını belirterek itiraz etmişlerdir. Eser işletme izni Festivaller kapsamında gösterilen filmler için genellikle şart koşulmamaktadır. Hatta haftalar öncesinde açıklanan Festival programında eser işletme belgesi olmayan pek çok yerli filmin sorunsuzca gösterilmiş olması, özellikle Bakur filminin içeriğinden dolayı Devlet tarafından sansürlenmek istendiğini açıkça göstermektedir.

4 Newroz’un (21 Mart), Kürt halkının demirci Kawa önderliğinde Dehak zulmüne isyan ateşini tutuşturduğu ve zaferle taçlandığı gün olduğuna inanılır ve her yıl kutlanır. “New”in Farsça karşılığı “Yeni”, “Roz”un Kürtçe karşılığı “Gün”, yani “Yenigün” anlamına gelir. Aynı zamanda Bahar bayramı olarak da kutlanmaktadır. Bu bağlamda Newroz halkların özgürlüğe olan özlemini ve inancını da taşır. Türkiye’de bazı kesimler tarafından Kürt bayramı olarak da nitelendirildiğinden gerek devlet gerek aşırı milliyetçi kesimler tarafından Kürtlerin kutlamalarında sorun çıkarıldığı yıllar oldukça çoktur.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sansür, genel olarak bir özgürlük sorunudur. İfade özgürlüğü, basın özgürlüğünün temelidir ve bu özgürlüğü düzenleyen Kanunlar ve Anayasalar sadece birer kağıt parçalarıdır. Önemli olan bu metinlerde kurulan demokratik rejimlerin gerçekte var olup olmadığıdır. İfade özgürlüğünün ardından gelen ve 'ancak' ile başlayan her cümle zamanla bu özgürlüğü aşındırır. Bilindiği üzere, demokratik hukuk devletlerinde temel hak ve özgürlükler ancak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Bu sınırlandırma gerekçeleri ise yoruma açıktır ve devletin sınıf karakteri gereği, iktidarın/devletin egemen ideolojisi doğrultusunda yorumlanır. Bu bağlamda, egemen ideolojinin sürekli olarak meşrulaştırılmasının temel olarak iki yolu vardır: Rıza ve zor kullanma. Buradaki zor kullanma bizim araştırma konumuz açısından devlet sansürü olarak okunmalıdır.

Devlet, sermayenin güçleriyle birlikte, toplumdaki en önemli güç komplekslerinden birini oluşturur ve buna rağmen kültür kuramlarının çoğunda, bu denetim ve müdahale düzeneğinin kültür üretimi ve tüketimini etkilemedeki rolü çoğu kez gözardı edilir (Wayne, 2006: 114). Liberal devlet anlayışına göre değerlendirildiğinde devlet sansürü, toplumdaki farklı grupların birbiriyle rekabet içindeki meşru hak iddialarını uzlaştırır. Buna karşılık Marksist bakış açısıyla değerlendirildiğinde ise, devletin ve ardındaki burjuva sınıf çıkarlarını, bu çıkarların tezahürü siyasal sistemi korumak için, devlet tarafından geliştirilmiştir.

Türkiye'de başlangıcından bu yana sinema filmleri üzerinde devlet sansürü uygulanmaktadır. Yani devlet, kültürel hayatı da zora dayalı bir şekilde domine etmektedir. Bunun anlamı, bir ifade aracı olan sinemanın içeriğini, egemen ideolojinin ölçü çubuğunun belirlemesidir. Bu bağlamda, Devletin yanına kendi ölçü çubuğunu koyduğu konulardan biri de Kürt'lerdir. Çalışmada da gösterildiği üzere, "Kürt filmleri" olarak adlandırılan bu filmler, bugün hala ancak resmi ideoloji içerisinde ele alınıyorsa gösterim izni alabilir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, Kürtlere karşı resmi ideolojisinin uzun yıllar boyunca neredeyse hiç değişmediğinin bir kanıtı da filmlere verilen bu sansür kararlarıdır. Bir toplumu tanımamanın ve buna paralel asimilasyon politikalarının en net göstergesi, zihinlerde adını, dilini, kültürünü bütünüyle silme çabasıdır. Bu çatışmanın sonucunda on yıllardır devam eden savaş, Kürtlerin bu süreç boyunca tüm hak taleplerinin resmi kaynaklar tarafından kriminalize edilerek sunulmasını doğurmuş, Kürtlerin var olma mücadeleleri çoğunlukla bölücülük dolayımıyla ve suça bağlı olarak yansıtılmıştır.

Film sansür kurulu kararlarında da görüleceği üzere, filmlerde Kürt meselesine ve/veya Kürtlere ilişkin hemen her söz bölücülük, vatan hainliği olarak görülmüş ve temel olarak “Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü”ne zarar vereceği gerekçesiyle yasaklanmıştır. Bu durum genel olarak, Devletin Kürt meselesini ele alış biçimleriyle paraleldir. Yeğen’e (1999, 20) göre Devlet, Kürt meselesini, etno-politik bir soruna ilişkin kavramlar aracılığıyla değil de başka toplumsal sorunlara dair kavram setleriyle anmaktadır: Saltanat ve hilafet özlemi olarak ‘irtica’; modernlik öncesinin asri zamanlardaki kalıntıları olarak ‘aşiret direnci’ ve ‘eşkıyalık’; başka devletlerin tezgahı olarak ‘ecnebi kışkırtması’; ya da iktisadi bir bütünleşme sorunu olarak ‘bölgesel geri kalmışlık’. Film sansür kararlarına bakıldığında en çok başvuru yapılan gerekçenin, eşkıyalık ya da bölücülük olduğu görülmektedir. Böylesi bir çarpıtma ile Devlet, asimilasyon politikaları karşısında gelişen direnci, ucu içeride ya da dışarıda olan suç şebekeleri gibi göstererek manipüle etmek istemektedir.

Marx da, sıklıkla burjuva insan hakları teorisi ile pratiği arasındaki bu çelişkiye dikkat çekerek teorideki hak ve özgürlüklerin pratikte “ihlaller” biçiminde gerçekleştiğini vurgular. Marx, burjuva haklar sistemi eleştirisinde, burjuvazinin güvenliği gerektirdiğinde, demokratik hak ve özgürlüklerin hemen ‘askıya alınabilir’ karakterine işaret eder (Özdek, 2011: 61). Bu bağlamda Marx’a göre hükümetin anlayışı tek resmi akıldır (2013: 235) ve bu akıl yasalar ve bu yasaların yorumlanması aracılığıyla tezahür eder. Marx, sansürün özünün genel anlamda polis devleti memurlarının kibirli, hayali fikirleri üzerinde temellendiğini belirterek sansür için gerçek, radikal tedavinin onun ortadan kaldırılması olduğunu söyler. Çünkü kurumun kendisi kötüdür ve kurumlar insanlardan güçlüdür. Marks bu durumu, “Yasa, ancak bana ait olmayan bir üslupla yazarsam yazmama izin verir” şeklinde özetler (2013: 254-233).

Bu durum bir yandan da burjuva özgürlük anlayışı olan negatif özgürlük anlayışı ile örtüşür. Negatif özgürlük anlayışında bireyler, başkaları ya da devlet tarafından bir şey yapmaya zorlanmadıkları ölçüde özgürdür. Bu anlayışa göre, kişinin hiçbir şey yapmadan oturması/*hareketsizlik* özgürlüktür. Oysa Marx’ın özgürlük anlayışı “özelbelirlenim”cidir. Yani özgürlük, kişi, kendi istek, yetenek ve ihtiyaçları doğrultusunda harekete geçtiği zaman belirir. Bu bağlamda burjuva özgürlük anlayışı ile Marksist özgürlük anlayışı arasındaki temel fark “özgerçekleştirim”dir. Burjuva özgürlük anlayışında bireyin özgürlüğü, sadece içinde yaşadıkları toplum tarafından zorlanmamaktan ya da belirli bir şeyi yapmaya ya da belirli bir şey almaya mecbur tutulmamaktan ibaret iken, Marks’ın özelbelirlenim olarak özgürlük anlayışının ilk özelliği, kişinin öznesneleştirimini oluşturan somut arzu, yetenek ve beceriler

bütünlüğünü kendinde belirlediği ölçüde özgür olduğudur (Brenkert, 1998: 123-127).

Bu açıdan bakıldığında, burjuva demokrat sistemin “özgür” bireyinin hareket alanını çok kabaca sınıf çıkarları belirler. Bu hareket alanı içindeki hareketsizlik, özgürlük olarak algılanır. Bu bağlamda, bir ifade aracı olarak sinemasal özgürlük ve sansür de benzer bir sınıflandırmaya tabidir. Marksist anlamda kişinin kendi istek, yetenek ve ihtiyaçları doğrultusunda, kendisini film aracılığıyla ifade edebileceği toplumsal ve siyasal bir yapının bulunmaması ve bunun sonucunda gelişen *hareketsizlik* özgürlük kısıtlaması olarak algılanmazken, verili toplumsal, siyasal çerçeve içinde hareket ya da hareketsizlik özgürlük olarak sunulmaktadır.

Bu bağlamda Türkiye’deki film sansür tarihine bakıldığında, özellikle toplumsal gerçekçi filmlerin ağırlıklı olarak çekildiği 1970’li yıllardan bugüne, sansürlenmiş film sayısının gittikçe azaldığı görülmektedir. Örneğin, son on yılda 1970’li yıllara göre daha az filmin yasaklandığı bir gerçektir. Ancak sansür gerekçelerine bakıldığında, yaşanan bu nicel azalmanın, nitel bir değişiklikten, yani ifade özgürlüğünün genişlemesi gibi bir gerçeklikten doğmadığı görülmektedir. Yasaklanan son filmler ve yasaklanma gerekçeleri, bunun nedeninin katı sansür mekanizmasının yumuşaması değil, oto sansürün artması/*hareketsizlik* olduğunu göstermektedir. Bu durum ise, burjuva özgürlük anlayışı olan negatif özgürlük anlayışına denk düşmektedir. Demek ki düşünceler henüz başlangıç aşamasında sansürlenmekte ve/veya kültürel alanda, kişinin kendi istek ve yetenekleri doğrultusunda üretim yapmasını sağlayacak bir toplumsal yapı oluşturulmamakta, bu yönde cesaretlendirilmemektedir. Buna karşılık toplumsal sorunlarla çok fazla ilgilenmeyen ve/veya egemen ideolojinin bakış açısından değerlendiren filmler, devlet sansürü ile bir sorun yaşamamaktadır. Buradaki hareket - *hareketsizlik*- ise bir özgürlük yanılması yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

Başkaya, Fikret. 2012. Paradigmanın İflası. Özgür Üniversite Kitaplığı. Ankara.

- Beşikçi, İsmail. 1991. Kürtlerin Mecburi İskanı. Yurt Yayınevi. Ankara.
- Beşikçi, İsmail. 1991. Devletlerarası Sömürge Kürdistan. Yurt Yayınevi. Ankara.
- Brenkert, George G. 1998. Marx'ın Özgürlük Etiği. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Bora, Tanıl. 2009, Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık. Birikim Yayınları İstanbul.
- Canefe, Nergis. 2007. Anavatandan Yavruvatana Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet. Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Jan Zürcher, Erik. 2011. Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Marks, Karl. 2013. Genç Düşünceler (1838-1845). Der. Önder Kulak. Nota Bene Yayınları. Ankara.
- Özdek, Yasemin. 2011. "Marxizm ve Haklar" içinde Kuramsal ve Tarihsel boyutlarıyla Hak Mücadeleleri 1. Editörler Yalçın Bürkev, Metin Özuğurlu, Yasemin Özdek, Ersin Vedat Elgür. Nota Bene Yayınları.
- Said, Edward. 2001. Şarkiyatçılık. Metis Yayınları. İstanbul.
- Ronayi Önen. 2012. "Türk Romanlarında Oryantalizmin İzini Sürmek: Dağları Bekleyen Kız ve Dersim 1937". Toplum ve Kuram Dergisi. Sayı 6-7, Kış, Bahar.
- Teun A. van Dijk. 1988. News Analysis. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. London.
- Tılıç, Doğan. 2009. Utanıyorum ama Gazeteciyim. Türkiye'de ve Yunanistan'da Gazetecilik. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Wayne, Mike. 2006. Marksizm ve Medya Araştırmaları. Anahtar Kavramlar, Çağdaş Eğilimler. Yordam Kitap. İstanbul.
- Yeğen, Mesut. 1999. Devlet Söyleminde Kürt Sorunu. İletişim yayınları. İstanbul.